

ДЕРЖАВНА АРХІВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ АРХІВНОЇ СПРАВИ
ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
СПІЛКА АРХІВІСТІВ УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЦЕНТР ПЕРСПЕКТИВНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»

АРХІВІСТИКА: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, ПРАКТИКА

**МАТЕРІАЛИ ТРЕТЬОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

(22-23 квітня 2023 р., м. Кам'янець-Подільський)

Електронне видання

**Кам'янець-Подільський
2023**

took place in line with the organizational policy of the Soviet government . The «informants» were local authorities, party and Komsomol organizations, individual citizens, students (they claimed to be their fellow students). After receiving discrediting information on students, purges took place against them, which generally weakened the student body politically and academically, and destroyed it morally.

Key words: purges, students, institute, technical school, origin, training.

УДК 929.5(477+71+73): 004.65

С. А. Коржик

*Летичівський ліцей №1 Летичівської
селищної ради Хмельницького району Хмельницької області*

ВИХІДЦІ З ЛЕТИЧІВЩИНИ – ІМІГРАНТИ В США ТА КАНАДІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню української еміграції з Летичівського повіту до США та Канади на початку ХХ століття. Воно базується на архівних документах, електронних джерельних базах, листуванні між родичами та свідченнях очевидців. Це дає змогу проаналізувати мотиви еміграції, умови перетину кордону, особливості адаптації в нових умовах життя та вплив еміграції на розвиток рідного краю. Результати дослідження дають змогу краще зрозуміти історію еміграції з України та її вплив на культурний та соціальний розвиток країн оселення українців.

Ключові слова: Летичівський повіт, імміграція, іммігранти, натуралізація, США, Канада, джерельна база.

Проблеми міграції українського населення до Європи і США, зокрема інтелектуальної і трудової, розглядаються у працях О. Бажана, Ю. Бачинського, О. Воловини, О. Даниленка, Ф. Заставного, І. Єлейко, А. Киридон, О. Купчика, О. Лисенка, В. Макара, Ю. Макара, О. Малиновської, М. Марцинюк, О. Машевського, І. Недошитка, Т. Орлової, І. Патриляка, Ю. Подрез, О. Салати, В. Сергійчука, І. Срібняка, П. Тригуба, С. Трояна, В. Ціватого, Л. Чекаленко, О. Шокала та інших вітчизняних і зарубіжних науковців.

Українська міграція до США та Канади: хвилі та їх характеристики. Впродовж ХХ століття значна кількість українців залишили свої рідні місця для того, щоб знайти кращі умови закордоном. Багатьох людей до цього підштовхнули соціально-економічні фактори. На чужині вони зіткнулися не лише з незнайомою землею, але й з незвичними політичними, соціально-економічними та культурними явищами. Інші українці залишали свою батьківщину внаслідок політичних обставин і ставали вигнанцями, не визнавши ра-

дянської влади. Прийнято розрізняти чотири хвилі масового переселення українців за кордон.

Перша хвиля української імміграції до США та Канади припала на кінець XIX століття. Першими, переважно до США, виїжджали мешканці Східної Галичини та Закарпаття. До Першої світової війни туди емігрували півмільйона українців. Популярними були також Канада (до 1914 року виїхали 170 тисяч українців), Бразилія (40 тисяч), Аргентина (10 тисяч). Українці, що іммігрували до Нового Світу перед Першою світовою війною, зазвичай, намагалися поліпшити своє вкрай незадовільне матеріальне становище. Значна частина мігрантів вдавалася до нелегального переходу кордону. Таке переселення в Америку самі селяни пояснювали малоземеллям або безземеллям у себе на батьківщині, тобто в Подільській губернії, і наявністю незайманих великих земельних площ в Канаді, куди вже переселилося багато подолян, і повідомляли, що є багато вільних земель [1].

Для цього вони обирали один із двох можливих шляхів. Більшість прямувала до Сполучених Штатів, де влаштовувалася робітниками на шахтах, заводах і фабриках, розташованих у великих містах або ж поблизу них. Ці іммігранти, переважно молоді парубки, спочатку планували залишатися у Сполучених Штатах доти, доки не зароблять стільки грошей, щоб повернутися до рідних осель, придбати там досить землі та загосподарювати. З приїздом жінок-українок почалося бурхливе зростання українських громад у великих містах на північному сході Сполучених Штатів [2].

Інша група перших українських іммігрантів складалася з тих, хто від'їжджав зі своїх сіл з метою зайнятися сільським господарством у чужих краях на більш вигідних умовах. Ці іммігранти зазвичай збиралися виїжджати зі своїми родинами та планували переїхати на нове місце проживання назавжди.

До 1898 року до США прибуло близько 108 тисяч українців, а станом на 1914 рік загальна кількість українців, що емігрували до США, становила близько 500 тисяч осіб.

Друга хвиля української міграції, яка тривала у 1920-ті та 1930-ті роки, була помітно меншою в порівнянні з першою. У цьому періоді серед українських переселенців переважали політичні діячі, що призвело до створення українських політичних об'єднань соціалістичного та націоналістичного спрямування в США. У цей період виїхало багато євреїв. Еміграція євреїв була спричинена несприятливими економічними й соціально-політичними умовами життя цієї категорії населення, ускладненими обмежувальною державною політикою, погромами та суспільною нетолерантністю по від-

ношенню до євреїв. Упродовж зазначеного періоду процес набув масового характеру. Друга хвиля еміграції до Канади більшою мірою складалася з працівників у сфері сільського господарства. Це обумовлювалось як економічними мотивами при переселенні, так і законодавством Канади. Так, канадським урядом 31 січня 1923 р. було видано розпорядження, яке обмежувало наплив нових іммігрантів. Разом з цим у ньому наголошувалося на бажанні переїзду до Канади саме землеробів.

Третя хвиля еміграції до США припала на період з 1947 по 1951 рік. Серед переселенців цієї хвилі переважали так звані «переміщені особи», які перебували в таборах для біженців та військовополонених у Німеччині, Австрії, Бельгії та Великій Британії, а також остарбайтери та бійці УПА. Серед переміщених осіб значний відсоток становили представники інтелігенції.

Четверта хвиля української міграції до США, яка розпочалася в середині 1980-х років, є переважно «економічною». Ця хвиля мігрантів була зумовлена складною економічною ситуацією в колишньому СРСР та його розпадом, а також економічною кризою в Україні в 1990-х роках. Більшість переселенців цієї хвилі мали вищу або середню спеціальну освіту, володіли англійською мовою або досить швидко її засвоювали. Це уможливило їм отримувати високооплачувану роботу та досить швидко інтегруватися в американське суспільство.

Детальніше зупинимося на інформації про деяких емігрантів з Лещинського повіту, які вирушили до США у першу і другу хвилю еміграції, тобто в кінці XIX – на початку XX століття та ресурсів, які допомагають дізнатися генеалогічну інформацію про родичів, сусідів, земляків, які стали емігрантами.

Якщо переглядати пресу міжвоєнного часу, зокрема, Західної України, то часто можна зустріти рекламні оголошення, які обіцяють українцям нові робочі місця, багато родючої землі та високі заробітки. Популярними у 1920-ті роки були країни Північної та Південної Америки. Саме тому часто переглядаючи форуми з генеалогії, можна зустріти повідомлення як українці шукають предків, які колись виїхали до Канади, Бразилії, Аргентини чи Уругваю. В усіх доля склалась по-різному, хтось знайшов краще життя, хтось зневірився, були такі, що повертались ні з чим. Більшість іммігрантів потрапили до США через гавань Нью-Йорка, хоча були й інші порти в'їзду в таких містах, як Бостон, Філадельфія, Балтімор, Сан-Франциско та Новий Орлеан. Такі великі пароплавні компанії, як White Star, Red Star, Cunard і Hamburg-America Lines, відіграли значну роль в історії острова Еліс та імміграції в цілому.

Пасажири першого та другого класу, які прибули до гавані Нью-Йорка, не повинні були проходити перевірку на острові Елліс. Натомість ці пасажири отримували поверхневий огляд на борту судна. Теорія полягала в тому, що якщо людина могла дозволити собі придбати квиток першого або другого класу, вона була заможною і мала ймовірність сплатити державний податок в Америці через медичні чи юридичні причини. Однак, незалежно від класу, хворих пасажирів або тих, хто мав проблеми з законом, відправляли на острів Елліс для подальшої перевірки.

Цей переїзд був зовсім іншим для пасажирів третього класу, який зазвичай називають «рульовим управлінням». Ці іммігранти подорожували в скупчених і часто антисанітарних умовах біля днища пароплавів, часто проводячи до двох тижнів у морській хворобі на своїх ліжках під час бурхливого перетину Атлантичного океану. Після причалу пароплава до гавані (зазвичай уздовж західного узбережжя Мангеттена) пасажири, які перебували на кермовому судні, сідали на паром до острова Елліс для детального огляду.

Пасажири третього класу на кораблі до Аргентини. Початок ХХ ст.
unc.edu.ar

Цей переїзд був зовсім іншим для пасажирів третього класу, який зазвичай називають «рульовим управлінням». Ці іммігранти подорожували в скупчених і часто антисанітарних умовах біля днища пароплавів, часто проводячи до двох тижнів у морській хворобі на своїх ліжках під час бурхливого перетину Атлантичного океану. Після причалу пароплава до гавані (зазвичай уздовж західно-

го узбережжя Мангеттена) пасажери, які перебували на кермовому судні, сідали на паром до острова Елліс для детального огляду.

Здолати дорогу було не так складно, головне було мати кошти для цього. Серед подільського населення, а найбільше західно-українського населення величезні агітаційні роботи вели еміграційні агенти. Вони представляли насамперед мореплавні компанії і також власників кам'яновугільних шахт у штаті Пенсильванія. Вони могли на певному етапі оплачувати виїзд до США. Це так звані законтрактовані робітники.

Сьогодні знайти своїх втрачених родичів у США хочуть багато бажаючих, хтось хоче відновити спілкування, хтось мріє про спадок, або планує теж емігрувати, чи хоча б поїхати на гостину. Проте не завжди усі розуміють, з чого починати свої пошуки. Звичайно, комусь може пощастити, і він відразу знайде своїх рідних, до прикладу, через соціальну мережу Facebook, але ймовірність такого випадку дуже мала.

Генеалогічне товариство Юта (Genealogical Society of Utah, GSU), що нині позиціонує себе як найбільша міжнародна некомерційна генеалогічна корпорація FamilySearch International (FSI), у співпраці з іншими світовими лідерами генеалогії, такими як Ancestry, Findmypast, My Heritage, Geneanet у сучасному глобальному світі формує кластер у сфері генеалогії і сімейної історії, консолідуючи генеалогічну й історичну інформацію у часі й просторі та надаючи до неї вільний доступ дослідникам з усіх країн світу. За понад пів століття самостійно та у співробітництві GSU було розроблено, апробовано і впроваджено в експлуатацію безліч варіантів комп'ютерних програм і технологій, включаючи загальноприйнятту в світі специфікацію для обміну генеалогічними даними між комп'ютерними програмами різних виробників – GEDCOM. В Україні про GSU йдеться як про організатора масштабних проєктів з оцифрування архівних документів генеалогічного характеру. Однак, оцифрування є лише одним із компонентів його діяльності. Насамперед, GSU спрямовувало зусилля на опрацювання й організацію величезних масивів генеалогічної інформації, індексування, пошук, надання розмежованого доступу користувачам через Інтернет і, нарешті, гарантованого зберігання та резервного копіювання. Важливо підкреслити, що Genealogical Society of Utah розпочиналося як організація, що мала допомагати членам Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів досліджувати родоводи, однак протягом своєї історії розвинулося в міжнародну некомерційну компанію FamilySearch International, яка найсучасніші інформаційні технології ставить на службу інтересам у сфері генеалогії усього людства.

Поява електронної документації стала основною рисою розвитку інформаційного суспільства, електронної демократії та цифрової економіки у багатьох країнах світу і в Україні. Значний масив сучасної документації все більше переходить у електронну (цифрову) форму. Змінюється розуміння сутності «традиційного» документа (переважно з паперовим носієм інформації), більше уваги приділяється не матеріальній складовій документа, а інформаційній.

У Канаді сьогодні сформовано інтегрований бібліотечно-архівний інформаційний ресурс «Мультикультурна Канада: наша різноманітна спадщина», яка містить понад 60 колекцій (серед них колекції, присвячені діяльності української діаспори Канади). Відповідно за запитом «ukrainian» (український) отримуємо список цифрових проектів, які містять матеріали, що мають відношення до канадської української діаспори. Це такі віртуальні експозиції, як: «Українська спадщина Саскачевана» (Саскачеванська рада у справах архівів і архівістів); «Досвід першої імміграції» (Університет Манітоби); «Жінки та освіта» (Університет Манітоби, Архів канадської української католицької архієпархії Вінніпега); «Пам'ятки, пам'ятники і архітектурна спадщина Заходу» (Університет Манітоби, Архів канадської української католицької архієпархії Вінніпега; Канадський архітектурний архів); «Престиж прерій: як художники Західної Канади вплинули на канадське мистецтво» (Університет Манітоби, Художня галерея Вінніпега, Архів канадської української католицької архієпархії Вінніпега) [3].

Іммігранти – пасажери подорожніх кораблів. Важливим джерелом є списки пасажирів пароплавів, на яких мандрували емігранти. Сьогодні деякі бази знаходяться онлайн. Тому можна скористатись пошуком на сайті libertyellisfoundation.org. Це безкоштовна бази даних пошуку пасажирів на острові Елліс Passenger Search, де містяться записи про пасажирів, які прибули до порту Нью-Йорка з 1820 по 1957 рік – Principal, Нью-Йорк, список пасажирів, що прибули (острів Елліс), 1892–1924 рр. та Principal, США, Нью-Йорк, покажчик списку пасажирів, які прибули до м. Нью-Йорк, 1944–1948 рр. У Національному музеї імміграції острова Елліс та на веб-сайті Фонду можна досліджувати свою сімейну спадщину, шукаючи майже серед 65 мільйонів пасажирських записів та судових маніфестів, вивчаючи інформацію, зібрану в місцях висадки. Деякі записи пасажирів більш повні, ніж інші, але багато з них розкривають ім'я, вік, дату прибуття, назву судна, національність, місце народження, рід діяльності, останнє місце проживання за кордоном і кінцевий пункт призначення. У деяких навіть є інформація про те, скільки сумок було у пасажиря, суму грошей, яку вони везли, і де вони зупинялися на кораблі.

Існують ще інші джерела, які містять списки пасажирів, зокрема: дані з канадських портів Галіфакс, Нова Шотландія, Монреаль і Квебек, Сент-Джон, Нью-Брансвік (<https://www.bac-lac.gc.ca/eng/discover/immigration/immigration-records/passenger-lists/Pages/introduction.aspx>) та списки пасажирів, які прибули до Аргентини – за посиланням містяться дані за 1882-1932, та окремі книги за 1930-1950-ті роки та інші (<https://cemla.com/buscador/>).

Для того, щоб розпочати пошук потрібно ввести імена та прізвища предків, яких розшуковують. Сайт англomовний. Якщо пощастить, то можна дізнатись час прибуття судна та його назву. З цієї бази ми дізналися, наприклад, що з порту Бремен відправився лайнер, який прибув до Нью-Йорка 5 грудня 1908 року. На борту було троє іммігрантів-євреїв, які вказали Летичів своїм останнім місцем проживання: Кігель Шмуль (42 роки) з сином Кігель Ізраїлем (23 роки), обидва одружені, та Вайнштейн Перетц (18 років), неодружений.

На подорожньому кораблі “Бірма”, що відправлявся до Америки з прибалтійського порту Лібава (тепер місто Лієпая) і прибув до острова Еліс 29 серпня 1910 року, було двоє пасажирів з Летичівщини: Барбарук Павло (24 роки), неодружений, родом з с. Майдан Війтовецької волості Летичівського повіту та Кошелюк Леонід (26 років), одружений, родом з села Козачки Летичівського повіту. З іншого джерела: «Проект реєстраційних карток вибіркової служби Першої світової війни 1917-1918рр.», відомо, що Кошелюк Леонід відбував військову службу та брав участь у першій світовій війні (у цій базі є його військовий квиток). Місце події: Округ Освего, Нью-Йорк, США. Номер публікації з джерела M1509.

Натуралізація. З наступних документів, що отримані онлайн, стало відомо, що Кошелюк Леон у 1923 році у віці 35 років подав документи на натуралізацію. З цих документів стає відома точна дата його народження: 18 червня 1887 року. Інформація про колекцію: Нью-Йорк, записи про натуралізацію в округах, 1791–1980 рр.

Натуралізація (франц. naturalisation, від лат. naturalis – природний, дійсний, справжній) – акт прийняття до громадянства (підданства) певної держави іноземця чи особи без громадянства [4].

У 1936 році цей же Леон Кошелюк вже у віці 39 років подає знову документи на натуралізацію уже як подружжя разом зі своєю дружиною Анною, 1890 року народження. Отримали свідоцтва про натуралізацію: Леон, номер свідоцтва 382420 та Анна – 334209. Онлайн-джерело: Міграція. Нью-Йорк, Південний регіон, записи про натуралізацію з окружного суду США, 1824–1946 рр.

З цих же джерел про натуралізацію ми віднайшли інформацію про багатьох вихідців з Летичівського повіту, які подали докумен-

TRIPPLICATE
(To be given to
declarant)

No. **382420**

UNITED STATES OF AMERICA

RS (NYA)

DECLARATION OF INTENTION

(Invalid for all purposes seven years after the date hereof)

STATE OF NEW YORK

In the DISTRICT Court

SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK

of UNITED STATES NEW YORK, N. Y.

I, LEON KOACHELUK (and was born, without abbreviation, and any other name which has been used, state same here) now residing at 11 Rutgers Place New York, N.Y. (City) (State) (County) aged 49 years, do declare on oath that my personal description is: occupation laborer Sex male color white complexion fair color of eyes blue color of hair black height 5 feet 7 inches; weight 135 pounds; visible distinctive marks None race Ukrainian; nationality Russian

I was born in Kosshiki, Prov. Podolia, Russia on June 26, 1897 (Day) (Month) (Year) I am married. The name of my wife or husband is Bertha we were married on January 4, 1922 (Year) at New York, N.Y. (State or country); she or he was born at Wagram, Galicia, Austria on 1890 (Day) (Month) (Year) entered the United States at New York, N.Y. (City) (State) (County) on 1906 (Day) (Month) (Year) for permanent residence therein, and now resides at 11 Rutgers Place, New York, N.Y. I have 2 children, and the name, date and place of birth, and place of residence of each of said children are as follows: Florence December 18, 1923; Julia March 15, 1930; both born and raised in New York, N.Y.

I have heretofore made a declaration of intention: Number 1649 on June 1, 1927 at Oswego, N.Y. (City) (State) (County) U.S. District Court of Oswego County, N.Y. my last foreign residence was Kosshiki, Prov. Podolia, Russia (Country) I emigrated to the United States of America from Kosshiki, Podolia, Russia (Country) my lawful entry for permanent residence in the United States was at New York, N.Y. (City) (State) (County) under the name of Koscheljuk, Leonty on August 29, 1910 (Day) (Month) (Year) on the vessel SS Diana (Name of vessel, state number of vessel)

I will, before being admitted to citizenship, renounce forever all allegiance and fidelity to any foreign prince, potentate, state, or sovereignty, and particularly, by name, to the prince, potentate, state, or sovereignty of which I may be at the time of admission a citizen or subject; I am not an anarchist; I am not a polygamist nor a believer in the practice of polygamy; and it is my intention in good faith to become a citizen of the United States of America and to reside permanently therein; and I certify that the photograph affixed to the duplicate and triplicate hereof is a likeness of me: SO HELP ME GOD.

Leon Koscheluk
Subscribed and sworn to before me in the office of the Clerk of said Court, at New York, N.Y. this 20th day of August 1929 Anno Domini 1929. Certification No. 2-47456 from the Commissioner of Immigration and Naturalization showing the lawful entry of the declarant for permanent residence on the date stated above, has been received by me. The photograph affixed to the duplicate and triplicate hereof is a likeness of the declarant.

CHARLES WEISER
Clerk of the U. S. District Court.
By Charles Weiser Deputy Clerk.

Form 2208-1-A 14-2823
U. S. DEPARTMENT OF LABOR
IMMIGRATION AND NATURALIZATION SERVICE

No. 14756

Міграційні документи Леона Кошелюка з села Козачки Летичівського повіту

ти на громадянство США, а саме з Летичева (Берта Кац у 1915 році, Якоб і Берта Фарбер), Меджибожа (Ісідор Шерман у 1907 році), Зінькова (Луїс Гільтман у 1921 році, Леон Грінберг (1923), Хелен Клотц (1923), Хайман Бекман (1926), Леон Класберг (1927), Соломон Бухгалтер (1929), Ірвінг Гладштейн (1939), Естер Розенталь (1940), Деражні (Самюель Гінзберг з дружиною Белою у 1939) та багато інших. Вихідці з Летичева, Берта та Яків Фарбер, у 1942 році подали документи на натуралізацію і отримали громадянство США. З документів, які вони подали, відомо дати їх народження: Берта на-

родилася в Летичеві 24 липня 1901 р., а її чоловік Яків Фарбер був старший за дружину на шість років, він народився 16 лютого 1895 р. теж в Летичеві. Джерело: Документи з натуралізації Окружного суду США Південного округу Нью-Йорка, 1824-1946 рр. Справи про натуралізацію, що зберігаються в Окружному суді Південного округу США, який знаходиться в Нью-Йорку, штат Нью-Йорк. Документи за 1824-1906 роки мають номери томів. Записи за 1906-1946 роки мають номери сертифікатів.

З документів про імміграцію відомо, що багато жителів села Козачки поїхало у далеку Америку. Зокрема, 30 жовтня 1910 року до Нью-Йорка на острів Еліс прибув корабель з Ліверпуля, на котрому було одинадцять вихідців з Летичівщини, а з Козачок – дев'ять осіб, усі – одружені, вказали національність – росіяни, а саме: Дідик Маркарій, 33 роки; Брила Никифор, 47 років; Ільчишен Климентій, 30 років; Валентюк Антон, 22 роки; Колесник Никанор, 31 рік; Кирилів Пилип, 28 років; Гарбар Станіслав, 32 роки; Валентюк Михайло, 35 років; Валентюк Франц, 39 років. На цьому ж кораблі прибули до Америки житель Летичева, єврей Фішман Соломон, 20 років, неодружений та Калиновська Вероніка з села Суслівці, 18 років, неодружена.

З порту Бремен на кораблі «Джорж Вашингтон» 24 грудня 1912 року прибули до США жителі Козачок, жінки Косторовська Марія, 22 роки та Брила Людвіна, 32 роки з двома дітьми: Юзефою, 11 років та Франциском, якому було лише 5 років і 6 місяців.

На кораблі «Бірма», що відправився з порту Лібава прибули 15 лютого 1913 року до Нью-Йорка двоє жителів Козачок, одружений Кошелюк Пантелеймон, 31 рік та неодружений Дудник Андрій, 20 років. Через три тижні 4 березня 1913 року на кораблі «Цар», що відправився з того ж порту Лібава прибув на острів Еліс Кошелюк Артем, 25 років, одружений також з Козачок. 19 квітня 1913 року прибули ще троє жителів Летичівщини, двоє з Козачок, один – з села Головинці. Документи з відкритих джерел засвідчують, що до 1914 року прибули до США ще більше 100 осіб, вихідців з Летичівщини, найбільше з Летичева, Меджибожа та Козачок.

Відомо, що вони дуже сумували за рідною домівкою. На вихідні дні земляки зустрічалися у церкві, обмінювалися новинами із домівок, співали українських пісень. Щодо жителів села Козачки можна використати новітній термін – маятникова еміграція. Бо козачани не їхали до США назавжди, а на три-чотири роки, заробляли трохи коштів, поверталися до себе в село, купували шматок землі, віддавали борги, і коли гроші закінчувались, вони знову виїздили в Америку. У США виїхали і залишилися там Кусторовський Пав-

ло Данилович із дружиною Кусторовською (Кулик) Яриною Антонівною, Кусторовський Янко Герасимович із дружиною Кусторовською (Юрковська) Софією, Кусторовський Юзеф Герасимович, Кусторовський Степан Блажкович, Ільчишин Оверко, Дідик Кіндрат з дружиною та інші. А також ті, які вирішили повернутися в рідне село, а саме: Кошелюк Артем Тимофійович, Брила Трохим Станіславович, Брила Тодос Карлович, Брила Антон Карлович, Степан Буга, Дідик Федор Юхтимович. Коли почалася перша світова війна їм обіцяли, що вони повернуться до своїх родин, віддадуть родинам зароблені у далекому краї кошти. Але тільки корабель прийшов у Лібаву, як у всіх прибулих чоловіків забрали заробіток і зразу відправили на фронт. Всі їхні заробітки пропали.

До США емігранти з Європи, а також з Летичівщини, могли потрапити, перетнувши кордон між США та Канадою. Інформацію про таких осіб дає наступна колекція: «Перетин кордону США з Канади до США, 1895-1956. Ця база даних містить індекс іноземців та громадян, які перетинали кордон США з Канади через різні пункти в'їзду вздовж американо-канадського кордону між 1895 і 1956 роками. Дані надані сайтом [Ancestry.com](https://www.ancestry.com).

У Канаді існує декілька онлайн-ресурсів, що допоможуть знайти інформацію про іммігрантів, які подали заявки на натуралізацію, зокрема система Пошук: списки натуралізації, 1915-1951рр. Згідно з вимогами Закону про натуралізацію 1914 року та пізніших актів, уряд Канади опублікував списки людей, натуралізованих з 1915 по 1951 рік. Списки з'явилися в таких публікаціях: щорічні звіти (сесійні документи) Департаменту державного секретаря, який спочатку був департаментом, відповідальним за натуралізацію the Canada Gazette , офіційне видання, яке щотижня повідомляє про діяльність уряду Канади. Кожен запис у списках зазвичай містить такі відомості: назва країни колишнього громадянства або відносини з особою, яка натуралізується, наприклад, дружина чи дитина, дата видачі сертифіката або дата прийняття присяги на вірність, професія, місце проживання в Канаді, номер та серія свідоцтва. (<https://www.bac-lac.gc.ca/eng/discover/immigration/citizenship-naturalization-records/naturalized-records-1915-1951/Pages/search-naturalization-1915-1939.aspx>). Наступний онлайн-ресурс Реєстраційні записи громадянства, Монреальський окружний суд, 1851-1945 рр. – ця база даних містить інформацію про іммігрантів, які подали заявки на отримання громадянства в місті та окрузі Монреаля з 1851 по 1945 рік. Більшість документів відносяться до 1868-1916 років. Свідоцтва видавалися за категорією натуралізації. Кожне свідоцтво містило цифру та літеру, які вказували

на серію. «Французька», написана після номера сертифіката, означала, що він виданий французькою, а не англійською мовою.

Перепис населення. Безцінним джерелом інформації для генеалогічних досліджень є переписи населення. Зокрема, у Канаді – Бази даних (1825–1926). У цьому онлайн-ресурсі наведено всі записи перепису Бібліотеки та архіву Канади, які можна шукати в базах даних на веб-сайті <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/census/Pages/census.aspx>. Починаючи з 1851 року, більшість записів перепису включали імена кожного жителя, їх країну або провінцію народження, вік та багато інших деталей. Бібліотека та архіви Канади зберігає велику колекцію записів перепису населення Канади з 1640 по 1926 рік, а також для Ньюфаундленду з 1671 по 1945 рік.

Перепис населення в США проводиться кожні десять років, починаючи з 1790 року. Найновіший перепис, з якого знято 72-річне обмеження конфіденційності і доступний для загального перегляду відноситься до 1940 року. MyHeritage володіє повними даними переписів населення з 1790 до 1940, що містять 650 мільйонів імен. Ці записи становлять єдине найбільш важливе джерело документів з сімейної історії в США. Питання у переписі населення США відрізняються рік від року та штат від штату. Зазвичай перепис включає імена членів домогосподарства, їх вік, місце народження, місце проживання, рід занять, деталі імміграції, громадянства, інформація про шлюб, службу в армії та інше.

У Федеральному переписі США за 1940 рік міститься, зокрема, інформація про народженого в Летичеві 14 травня 1908 року Ірвінга Білліка та членів своєї родини, що проживала в штаті Нью-Йорк, округ: Кінгс, поселення: Кінгс: A D 22, обліковий район: 24-2699, сторінка: 9B, сім'я: 193, рядок 49. Його дружина Міріам Р. Ленкайт була молодша за чоловіка на 5 років, у них був син Мелвін Біллік. Ірвінг Біллік у віці 97 років помер 07 липня 2005 в Палм-Дезерт, Каліфорнія. Інформацію про його смерть дізнаємося з наступного джерела: Некролог • США, некрологи від GenealogyBank, 1980–2014 рр. У газеті «Мідлендські щоденні новини» (Мічиган, США) 15 липня 2005 вміщено Некролог від родичів Ірвінга Білліка. Похований у Меморіальному парку пустелі Катедрал-Сіті, округ Ріверсайд, Каліфорнія, США.

Файли цифрової ідентифікації соціального страхування. Уряд США надає своїм громадянам соціальну підтримку, тому інформацію про осіб, які її отримували, у тому числі вихідцям з Летичівщини, можна дізнатися з наступної колекції документів: «United States, Social Security Numerical Identification Files (NUMIDENT), 1936-2007». Ця колекція містить записи, створені Адміністрацією соці-

ального забезпечення, коли особи зверталися за отриманням номера соціального страхування або коли подавали заяву на отримання допомоги по інвалідності, пенсії чи у зв'язку зі смертю. Записи включають повне ім'я заявника або заявника, дату і місце народження,

стать, а для заяв – повне ім'я батька та повне ім'я матері, включно з дівочим прізвищем матері. Включення даних про місце народження та імена батьків робить цей збірник безцінним доповненням до Індексу смертності соціального забезпечення США, який не включає цих важливих фактів.

Соціальні спільноти у Фейсбуці теж можуть допомогуть віднайти зв'язок із втраченою родиною, зокрема, група «Українська діаспора: історія та культура» (<https://www.facebook.com/groups/324869084775962>) об'єднує вихідців із України та їх нащадків, які проживають у різних куточках світу. Тут можна дізнатись багато цікавого про життя українців за кордоном, відомих постатей, які мають українське коріння. Інша група «Ukrainian San Antonio» (<https://www.facebook.com/groups/ukrainiansanantonio>) – розповідає про те, як українці в США зберігають національні традиції, як популяризують культуру, активно створюють різні проекти, присвячені національному українському одягу). Група під назвою «Ucranianos no Brasil e sua Cultura» (<https://www.facebook.com/groups/366495050129434>) об'єднує українців в Бразилії. Тут багато інформації про життя української діаспори в Бразилії, а також статті про традиції і відомих бразильців, що мають українське походження. Спільнота буде цікава тим, хто хоче віднайти своїх родичів, які колись виїхали до Бразилії. Сторінка «Diaspora.ua» (<https://www.facebook.com/history.diaspora>) є чи не найбільшою за кількістю підписників, серед схожих сторінок за тематикою, їх тут більше 100 тисяч. На сторінці багато історичного матеріалу про життя діаспори та відомих українців.

Висновки. Можна стверджувати, що українська еміграція є важливою складовою світового міграційного процесу. Ці міграційні процеси можуть впливати на етнічний склад, густоту населення та господарську діяльність відповідних регіонів. Зокрема, Летичівщина пережила чотири хвилі еміграції її населення. Велику допомогу при генеалогічних дослідженнях надають спеціальні джерела досліджень: електронні інформаційні ресурси.

Список використаних джерел:

1. Современные вопросы сельского хозяйства в Подольской губернии // Справочный листок Подольского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной правленности. №5 С.59.

2. Субтельний О. М. Україна. Історія. / [пер. з англ. Ю. Шевчука ; вступ. ст. С. В. Кульчицького]. Київ : Либідь, 1991. 509, [1] с. : іл.

3. Стоян П. Ф. Архівна система Канади і її електронні ресурси: науково-методичне забезпечення, інтеграція та удосконалення інформації // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2013. № 2. С. 33-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2013_2_8

4. Натуралізація // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н–П. 720 с.

Summary. *The article is devoted to the study of Ukrainian emigration from the Letychiv district to the USA and Canada at the beginning of the 20th century. It is based on archival documents, electronic source databases, correspondence between relatives and eyewitness accounts. This makes it possible to analyze the motives of emigration, the conditions of crossing the border, the peculiarities of adaptation in new living conditions, and the impact of emigration on the development of the native land. The results of the study make it possible to better understand the history of emigration from Ukraine and its impact on the cultural and social development of the countries where Ukrainians live.*

Key words: *Letychiv county, immigration, immigrants, naturalization, USA, Canada, source base.*

УДК 930.2:378.011.3-057.175(477-87)«1923»:929Масарик(437)

О. М. Кравчук

Вінницький державний педагогічний університет

ім. М. Коцюбинського

ORCID: 0000-0003-3504-5041

МЕМОРАНДУМ ВИКЛАДАЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ПРЕЗИДЕНТУ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ Т. Г. МАСАРИКУ (9 ТРАВНЯ 1923 р.)

Анотація. *У статті вперше в українській історіографії публікується меморандум викладачів Української господарської академії президенту Чехословацької республіки Т. Г. Масаріку від 9 травня 1923 р. У документі висвітлюється заснування академії та висловлюються прохання щодо здійснення заходів для поліпшення її діяльності. Меморандум є важливим джерелом становлення господарської академії – першої вищої школи українських емігрантів, створеній в Чехословаччині.*